

УДК 796.071.4:371.13:374(045)

Є. А. ЗАХАРІНА

доктор педагогічних наук, доцент
Класичний приватний університет

А. В. ВІНДЮК

доктор педагогічних наук, професор
Запорізький національний технічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті розглянуто особливості проведення позакласної роботи майбутніми вчителями фізичної культури в загальноосвітніх навчальних закладах. Подано аналіз публікацій учених про позакласну роботу та наведено розподіл форм на: групи здоров'я та групи загальнофізичної підготовки, які існують у загальноосвітньому навчальному закладі; дні здоров'я; екскурсії вихідного дня; туристичні походи; фізкультурно-мистецькі заходи; змагання за видами спорту; змагання "Старти надій" та "Шкіряний м'яч"; змагання з черлідінгу. Охарактеризовано Всеукраїнські дитячі спортивні ігри серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів, такі як: "Старти надій", "Козацький гарт", "Шкіряний м'яч", "День здоров'я". Доведено актуальність і доцільність обраної проблеми дослідження.

Ключові слова: позакласна робота, фізична культура, оздоровча робота, здоров'я, учні.

На сучасному етапі розвитку країни склалася ситуація, яка характеризується зменшенням обсягу рухової активності учнівської молоді, погіршенням її здоров'я та фізичної підготовленості. Динамізм сучасних суспільних перетворень у державі зумовлює необхідність підготовки нової генерації майбутніх учителів фізичної культури, здатних здійснювати позакласну й позашкільну оздоровчо-виховну роботу на високому професійному рівні та забезпечувати вирішення цілої низки проблем щодо залучення школярів до різних видів занять фізичною культурою, їх участі в дозвільній діяльності та формування здорового способу життя.

Головною метою освітньої політики щодо модернізації вищої фізкультурної освіти є забезпечення якості навчання на основі збереження фундаментальності, престижності, конкурентоспроможності, відповідності актуальним і перспективним потребам особистості та суспільства щодо інноваційного оновлення освітньої галузі загалом і науково обґрунтованих змін змісту, форм і методів навчання майбутніх учителів фізичної культури у вищій школі.

Мета статті – охарактеризувати особливості проведення позакласної роботи майбутніми вчителями фізичної культури в загальноосвітніх навчальних закладах.

Позакласна та позашкільна оздоровчо-виховна робота як системативний компонент професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури своїм змістом пронизує всі інші види діяльності.

При визначенні змісту позакласної та позашкільної оздоровчо-виховної роботи ми звертаємо увагу на такі групи чинників. Перша пов'язана із задоволенням освітніх потреб школярів, їх батьків, соціального середовища; друга визначається цілями й потребами школярів у самореалізації та самовираженні, самовизначенні в навколишньому соціальному середовищі; третя пов'язана з реалізацією цілей виховної системи освітньої установи.

Однак у наведених вище чинниках не відображено роль учителя фізичної культури в здійсненні позакласної роботи. Принцип добровільності та суб'єкт-суб'єктних відносин між школярами та вчителем фізичної культури, який є основоположним у здійсненні позакласної роботи, дає змогу зробити процес пізнання основної цінності здоров'я значно продуктивнішим і, безумовно, більш особистісно орієнтованим.

Конкретизуємо позакласну та позашкільну оздоровчо-виховну роботу щодо фізичного виховання дітей різного вікового періоду розвитку. Позакласна робота з фізичного виховання як складова загальної системи фізичного виховання дітей шкільного віку збагачує навчальну роботу специфічними змістом і різноманітністю форм спрямованого використання засобів фізичної культури. Ч. Т. Іванков вважає, що позакласна робота має свої специфічні організаційно-методичні особливості: вона ґрунтується на добровільних засадах; зміст і форми організації занять визначаються з урахуванням інтересів більшості учнів і умов школи; учням дають можливість широкого вибору форм і видів занять (відповідно до їх бажань і здібностей); позакласна робота будується на основі широкої громадської активності самих школярів, об'єднаних у колектив фізичної культури, при постійному контролі та керівництві їх діяльності з боку адміністрації, вчителів фізичної культури, організаторів позакласної та позашкільної роботи, педагогів школи [4, с. 125].

На думку І. В. Городницької, особливості позакласної роботи з фізичного виховання в ліцеях і гімназіях зумовлені: “специфікою навчально-виховного процесу в означених закладах освіти; особливостями позакласної роботи, яка будується на принципах добровільності, ініціативи, самодіяльності вихованців, вільному виборі ними організаційних форм і видів діяльності; варіативністю програм діяльності з урахуванням індивідуальних інтересів, здібностей, рівнів розвитку; не регламентованістю (як на уроці) тривалості виховного процесу; спеціальним складом учнівського контингенту” [2, с. 7]. Дослідниця вважає, що “основними напрямками позакласної роботи з фізичного виховання в умовах ліцеїв та гімназій є: фізкультурно-оздоровчий, спортивно-масовий, рекреаційно-відновлювальний, а ефективними формами їх реалізації є: секції з різних видів спорту, фізкультурні гуртки, спортивні клуби за інтересами, групи загальної фізичної

підготовки, фізкультурно-спортивні свята, спортивні змагання, туристична робота” [2, с. 8].

Педагогічне керівництво в процесі позакласної оздоровчо-виховної роботи набуває більшою мірою інструктивно-методичного та консультативно-рекомендаційного характеру й будується виключно на добровільних засадах і на основі широкої суспільно-фізкультурної активності самих школярів для стимулювального прояву творчої ініціативи учнів у проведенні різних форм позакласної оздоровчо-виховної роботи.

У минулі роки науковці (А. А. Васильков, С. Д. Зоріна, Т. Ю. Круцевич, А. М. Максименко, Ж. К. Холодов, О. М. Худолій) зробили чимало спроб систематизувати існуючі форми позакласної роботи з фізичної культури. Однак єдиної класифікації на сьогодні не існує. А. М. Максименко до форм позакласної роботи з фізичної культури зараховує: секції з видів спорту, групи здоров'я, групи загально-фізичної підготовки, групи ритмічної й атлетичної гімнастики, фізкультурні заняття в групах продовженого дня, шкільні змагання, показові виступи та інші фізкультурно-масові заходи, що охоплюють значні маси учнів [6, с. 389]. Ж. К. Холодов визначає такі форми позакласної роботи з фізичної культури: спортивні секції за видами спорту; секції загальної фізичної підготовки; секції ритмічної й атлетичної гімнастики; шкільні змагання; туристські походи та зльоти, свята фізичної культури; дні здоров'я, дні плавання тощо [8, с. 208].

С. Д. Зоріна розподіляє форми позакласної роботи з фізичної культури відповідно до рівнів рухової активності [3, с. 12]. Так, до робіт з високим рівнем рухової активності належать змагання, секційна робота й туристичні походи; із середнім рівнем – спортивні свята та спортивні фестивалі; із низьким рівнем – спортивні конкурси та вікторини [3, с. 12].

О. М. Худолій умовно поділяє форми позакласної роботи з фізичної культури на дві групи: “гуртки фізичної культури, спортивні секції, групи загальної фізичної підготовки, групи початкової підготовки ДЮСШ; загальношкільні фізкультурно-масові спортивні заходи: змагання, спортивні вечори, фізкультурні свята та масові спортивні виступи” [9, с. 19].

А. А. Васильков до форм позакласної роботи з фізичної культури зараховує “малі” (фізкультпаузи, фізкультурні хвилинки, ранкова гімнастика, гімнастика до занять у школі); “великі” (уроки фізкультури в групі продовженого дня, заняття в спортивних секціях школи, семінарські заняття з підготовки юних інструкторів і суддів зі спорту) та змагальні форми неурочних занять з фізичної культури (спортивні змагання в класах і паралелях класів, шкільні та районні змагання, туристичні походи, спортивні вікторини та вечори) [1, с. 226].

Існують й інші класифікації неурочних форм занять. Т. Ю. Круцевич визначає “малі, великі форми самостійних занять тренувального і фізкультурно-оздоровчого характеру та змагальні форми” [5, с. 340]. Учена до малих форм зараховує: “ранкову гігієнічну та гімнастику до занять, фізкультурні паузи й фізкультурні хвилинки, мікросеанси окремих фізичних вправ

тренувального характеру; до умовно великих форм позаурочних занять – форми самостійних (індивідуальних або групових) тренувальних занять, подібні заняттям урочного типу, та форми розширеного активного відпочинку, що включають моменти тренування, змагання, культурного спілкування, розваги” [5, с. 340].

Усі названі форми позакласної роботи тісно пов’язані між собою. Враховуючи вимоги суспільства й інтерес із боку школярів, періодично та чи інша форма розвивається, вдосконалюється, наповнюється новим змістом і перетворюється на сучасну, нову форму, яка відповідає змісту та завданням оздоровчо-виховної роботи.

На нашу думку, до форм позакласної оздоровчо-виховної роботи варто зарахувати: групи здоров’я та групи загальнофізичної підготовки, які існують у загальноосвітньому навчальному закладі; дні здоров’я; екскурсії вихідного дня; туристичні походи; фізкультурно-мистецькі заходи; змагання за видами спорту; змагання “Старти надій” та “Шкіряний м’яч”; змагання з черлідінгу (рис.).

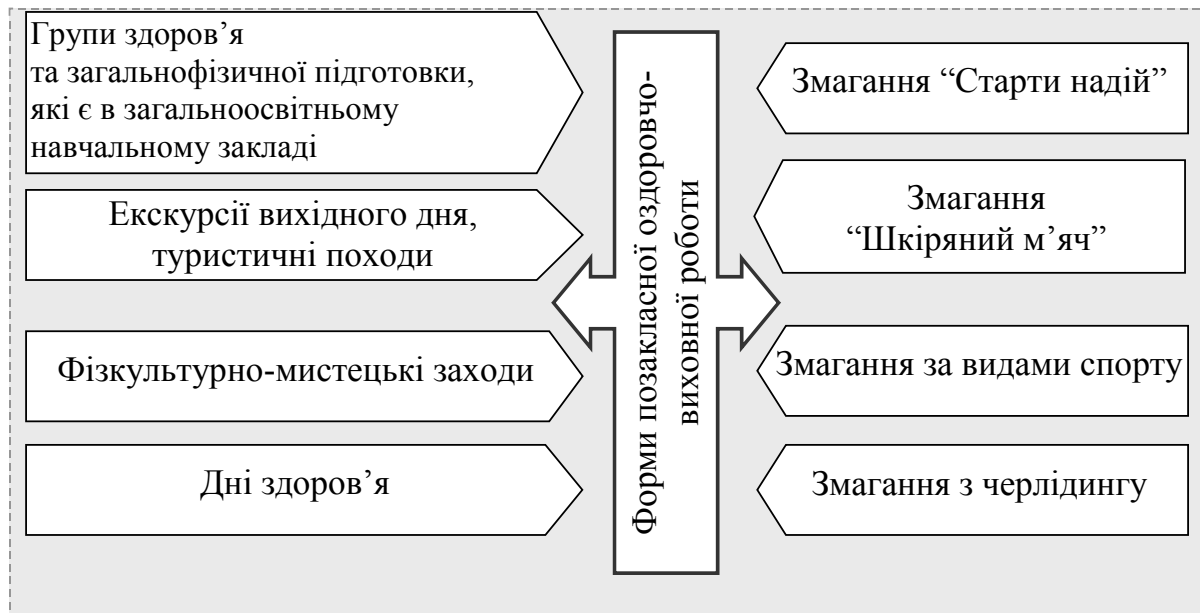

Рис. Форми позакласної оздоровчо-виховної роботи

Групи здоров’я та загальнофізичної підготовки, що існують у загальноосвітніх навчальних закладах, створюють для школярів, які бажають займатися фізичною культурою та збільшити свою рухову активність. Основний зміст цих занять – це різні види вправ, що викликають зацікавленість із боку школярів (бадмінтон, настільний теніс, шейпінг). Останнім часом усе більшої популярності набуває черлідінг, який поєднує в собі елементи спорту, специфічні фізичні вправи гімнастики, акробатики, танцювальні рухи, технічні прийоми та високу емоційну насиченість за рахунок вигуків і речівок. Як дівчата, так і юнаки активно залучаються до шкільних команд із черлідінгу в якості спортсменів і вболівальників.

Майбутній учитель з фізичної культури повинен бути здатним організувати та проводити такі заняття.

Незважаючи на розкриття авторами (В. Г. Арефьев, С. Ю. Балбенко, А. П. Конох, В. У. Наумчук, Б. М. Шиян) особливостей проведення екскурсій та походів вихідного дня зі школярами, недостатньо відображено зміст професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до цього заходу. Однією з форм позакласної оздоровчо-виховної роботи є фізкультурно-мистецькі заходи, які проводять загальноосвітні навчальні заклади спільно з громадськістю міст або селищ. Організація цих заходів потребує від майбутніх учителів фізичної культури розвитку організаторських і комунікативних якостей.

Оздоровчо-виховний захід “День здоров’я” може бути організований у формі конференції, круглого столу, театралізованої вистави та спортивного свята. Майбутні вчителі фізичної культури повинні бути підготовлені до наповнення цього заходу новим змістом і залучення до його проведення вчительського, батьківського та учнівського колективів для оформлення, музичного супроводу, запрошення гостей, випуску листівок. Це об’єднує, надає роботі учнів як особистісної, так і суспільної значущості, сприяє зміцненню зв’язків школи з батьківською громадськістю.

Так, Всеукраїнські дитячі спортивні ігри серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів “Старти надій”, “Козацький гарт” проводять згідно з Наказом Президента України “Про деякі заходи щодо вдосконалення системи фізичного виховання дітей у навчальних закладах і розвиток дитячо-юнацького спорту в Україні” [7]. Основною метою цих заходів є масове залучення дітей і підлітків до регулярних занять фізичною культурою та спортом і підвищення їх рухової активності. Готуючись до проведення цього заходу, майбутній учитель фізичної культури повинен уміти згуртувати школярів, виховуючи в них почуття колективізму, дружелюбне ставлення до своїх однолітків та відповідальність перед командою, яка формується з учнів однієї паралелі класів.

Головними завданнями змагань “Шкіряний м’яч” є: виявлення кращої команди та кращої загальноосвітньої школи; пропаганда й формування засад здорового способу життя серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Це потребує від майбутніх учителів фізичної культури здатностей до залучення школярів до регулярних занять фізичною культурою.

Використання такої форми позакласної оздоровчо-виховної роботи, як “Змагання за видами спорту”, потребує від майбутнього вчителя фізичної культури не стільки досягнень у спортивних перемогах зі шкільними командами, скільки залучення друзів, глядачів, уболівальників та батьків до участі разом з ними. Необхідною умовою цього процесу є яскраве оформлення місць проведення змагань, проведення конкурсів, вікторин, фотографування школярів.

Заняття в гуртках проходять відповідно до нахилів, здібностей, інтересів вихованців, учнів і слухачів до конкретного виду діяльності з урахуванням їх віку, психофізичних особливостей, стану здоров'я.

Майбутній учитель фізичної культури повинен бути підготовленим до організації та проведення таких форм позакласної оздоровчо-виховної роботи, як “Старти надій”, “Шкіряний м'яч”, змагання за видами спорту та змагання з черлідінгу, які проводять на рівні загальноосвітнього навчального закладу, району, міста, області, України та на міжнародному рівні. Тому ці форми можна зарахувати й до позашкільної оздоровчо-виховної роботи.

Майбутній учитель фізичної культури повинен уміти надавати методичну допомогу вчителям при складанні комплексів гімнастики перед уроками, фізкультурних хвилин і фізкультурних пауз, активних перерв, годин здоров'я; консультувати вихователів груп подовженого дня в організації спортивних годин, виховувати в школярів звичку до самостійних занять фізичними вправами.

Висновки. Таким чином, особливості професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до позакласної роботи полягають у підготовці компетентного студента, який повинен володіти знаннями щодо зміцнення та збереження здоров'я учнів. Проведений аналіз із питань запропонованої теми свідчить про необхідність вивчення, систематизації, обґрунтування та подальших досліджень у визначеному напрямі.

Список використаної літератури

1. Васильков А. А. Теория и методика физического воспитания : учебник / А. А. Васильков. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2008. – 381 с.
2. Городницька І. В. Фізичне виховання старшокласників ліцеїв та гімназій у позакласній роботі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / І. В. Городницька ; Херсонський держ. педагогічний ун-т. – Херсон, 2004. – 22 с.
3. Зорина С. Д. Модель организации внеучебного физического воспитания в высших учебных заведениях : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / С. Д. Зорина. – Волгоград, 2009. – 27 с.
4. Иванков Ч. Т. Методические основы теории физической культуры и спорта / Ч. Т. Иванков. – Москва : ИНСАН, 2005. – 368 с.
5. Круцевич Т. Ю. Теория и методика физического воспитания : учебник : в 2 т. / Т. Ю. Круцевич. – Киев : Олимпийская литература, 2003. – Т. 2. – 391 с.
6. Максименко А. М. Теория и методика физической культуры : учебник / А. М. Максименко. – Москва : Физическая культура, 2005. – 544 с.
7. Про деякі заходи щодо вдосконалення системи фізичного виховання дітей у навчальних закладах і розвиток дитячо-юнацького спорту в Україні” : Указ Президента України 23.06.2009 р. № 478/2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/478/2009>.
8. Холодов Ж. К. Теория и методика физического воспитания и спорта : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. / Ж. К. Холодов, В. С. Кузнецов. – Москва : Академия, 2000. – 480 с.
9. Худолій О. М. Позакласні заняття гімнастикою в школі / О. М. Худолій // Теорія методик фізичного виховання. – 2007. – № 2 (04). – С. 19–33.

Стаття надійшла до редакції 14.02.2017.

Захарина Е. А., Виндюк А. В. Особенности проведения внеклассной работы по физической культуре в общеобразовательных учебных заведениях

В статье рассмотрены особенности проведения внеклассной работы будущими учителями физической культуры в общеобразовательных учебных заведениях. Представлен анализ публикаций ученых о внеклассной работе и приведено распределение форм, а именно: группы здоровья и группы общефизической подготовки, которые существуют в общеобразовательных учебных заведениях; дни здоровья; экскурсии выходного дня; туристические походы; физкультурно-художественные мероприятия; соревнования по видам спорта; соревнования “Старты надежд” и “Кожаный мяч”; соревнования по черлидингу. Охарактеризованы Всеукраинские детские спортивные игры среди учащихся общеобразовательных заведений, такие как: “Старты надежд”, “Кожаный мяч”, “День здоровья”. Доказаны актуальность и целесообразность выбранной проблемы исследования.

Ключевые слова: внеклассная работа, физическая культура, оздоровительная работа, здоровье, ученики.

Zakharina Ye., Vindiuk A. Features of Running of Out-of-School Work of Physical Training in General Education Institutions

The article deals with the issue of features of running of out-of-school work by future teachers of physical training in general education institutions. The article contains the analysis of scholars publications concerning the out-of-school work and separation of forms into therapeutic groups and groups of overall physical condition, that exist in a general education institution, as well as information about health days, weekend excursions, walking tours, events of physical training and art, competitions by sports, the Starts of Hopes competitions and the Leather Ball competitions, and cheerleading competitions. The article characterizes All-Ukraine children sport games among pupils of general education institutions, such as: the Starts of Hopes, the Cossack Hardening, the Health Day. It was indicated that the main object of these events is a mass involvement of children and teenagers into the regular physical training and sport exercises, and increase of their locomotion activity. It was noted that during the preparation for the running of such events a future teacher of physical training have to be able to unite pupils, developing their team spirit, friendly attitude towards their age-mates and responsibility to the team formed by the pupils of one class cohort. It was indicated that the main objectives of the Leather Ball competitions are the following: to identify the best team and the best school; to promote and develop the principles of healthy lifestyle among the pupils of general education institutions. It is noted that the future teacher of physical training has to be able to provide a methodical help to other teachers in the developing of combined gymnastics movements before classes, physical training minutes and physical training breaks, active breaks, health hours; to consult the educators of after-school groups about the framing of sport hours, to develop pupils' habitude to individual physical exercises. The topicality and practicability of the chosen study subject were proved.

Key words: out-of-school work, physical training, health work, health, pupils.